

HT470k

KELETÁZSIAI MŰVÉSZETI MÚZEUM
KIÁLLÍTÁSAI

XI.

INDIA MŰVÉSZETE

1954

Könyvtár
HFMM
2023

H 1 470/a (20. J. 57)

DR. HORVÁTH TIBOR
hagyatékosa

A KELETÁZSIAI MŰVÉSZETI MUZEUM

I N D I A K I Á L L I T Á S A

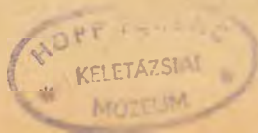
Történeti és művészettörténeti áttekintés.

India művelődése ötezer esztendősz. Ezt a hosszú időt kor-
szakokra osztjuk.

Az őse-kőkör és új-kőkör nyomai - pattintott, majd csi-
szolt kőeszközök, u.n. megalith kőépítmények, s a fazekasság
megfelelő fejlettségű termékei - Indiában is mindenütt megta-
lálhatók. Délindióban a kőkorszakot közvetlenül a vas haszná-
lata váltotta fel, míg Északon a kőkorszakra rézkorszak követ-
kezett, de mindjárt utána megjelent a vas. Bár a bronzot is-
merték, nem volt külön bronzkorszak, s a vas előbb vált köz-
használatává, mint Európában.

A legrégibb műveltség, amelyet Indiából ismerünk, az In-
dusvölgyi kultúra volt, mely az i.e. 3. évezredben érte el te-
tőfokát. Ezt az 1920-as években fedezték fel az Indus folyam
vizgyűjtő területén, Pandzsában és Szindben. A csiszolt kőkör-
szak és a rézkör eszközei párhuzamosan fordulnak elő. Fejlett
városépítés volt, téglából, szabályosan vezetett utcákkal, viz-
ellátással, fürdőkkel, szennyviz- és esővizlevezető csatorná-
zással. /Harappa és Mohendzsodáro romvárosai./ A leletek - ko-
rongon készült, festett és mázas cserépedények, szobrok kőből
és cserépből, pecsételők kőből, cserépből és elefántcsontból,
eszközök, fegyverek stb. - tanúsága szerint az Indusvölgy kul-
turája szoros kapcsolatban állt Mezopotámiával. A pecsételőkön
írásjelek vannak, de megfejtésük eddig még nem sikerült, s a-
míg e kultúra nyelvét nem ismerjük, addig az eredete és hová-
tartozása is bizonytalan marad.

E korból kisméretű cserép, agyag és kő plasztikák is ma-
radtak fenn. Gyakori köztük a Természet-Ősanya, a Termékeny-
ség Istennője ábrázolása. Ez a matriárchátus /anyajogi/ tár-

sadalmi formájának emléke. Ez a népies kisplasztika, kisebb-nagyobb átalakulásokkal, Északkelet-Indiában sokáig tovább élt és másfél évezreden át megőrizte az ősi típusokat. Mivel közelebbi kormeghatározás nem lehetséges, ezt a művészetet pre-Maurja /Maurja-kor előtti/ korszak megnevezéssel szokták jelölni.

Az Irán felől bevándorló nomád indo-árják az i.e.2.évezred közepétől elárasztották Északnyugat-Indiát és végetvetettek az Indusvölgyi civilizációnak. De ugye ettől, mint későbbi előnyomulásuk folyamán India más, régebbi lakóitól - elsősorban a dravidáktól - nagyon sok kulturhatást vettek át, s ezeket egybeolvasztották saját régi kulturájukkal, mely a társadalmi fejlődésnek a patriarchátuson /apajogon/ alapuló törzsszervezeti fokán állt. Az indo-árják fokozatosan meghódították India nagyrészét és vezetésükkel államok alakultak ki. Papjaik - a bráhmanok - az indo-árja védai vallásnak és az ősi indiai népek világképeinek elemeiből kialakították a bráhmanizmusnak, később hinduizmusnak nevezett vallást és megszervezték a jellegzetes indiai osztályrendszert. A bráhmanizmus vallási és társadalmi rendszere általános indiai életformává fejlődött még az i.e.1. évezred közepe előtt.

A bráhmanok kiváltságos helyzete ellenhatásokat váltott ki s az i.e. 6.századtól kezdve erős mozgalmak indultak meg. Ezek közt a buddhizmus és a dzsainizmus voltak a legjelentékenyebbek. Mindkét tan tagadta a bráhmanok előjogait és nem ismerte el a kasztrendszer merev korlátozásait. Mint minden indiai eredetű vallásforma, a bráhmanista hinduk, a buddhisták és a dzsainák egyaránt hisznek az ismétlődő újraszületésekben /reinkarnáci-/ és az u.n. Karma-tanban, amely szerint az emberek cselekedeteinek jó vagy rossz következményei határozzák meg az újabb születés magasabb vagy alacsonyabb fokozatát. Míg a bráhmanizmus istenekben hitt, addig a buddhizmus és a dzsainizmus - legalább eredeti formájukban - tagadta azokat. A buddhizmus rohamosan terjedt, de a nép széles köreiben mélyen gyökerező bráhmanizmus továbbra is fennállott.

A bráhmánizmus első korszakában, egészen az i.e.3.század közepéig, az indusok fából építkeztek, s bár az egykoru irodalmi művek utalásai fejlett építészetéről és művészetéről beszélnek, a romlandó anyagból készült művek elpusztultak, s e hosszú korból nem maradtak fenn tárgyi emlékek.

I.e. 520-ban a perzsák elfoglalták Északnyugat-Indiát, majd 327-ben Nagy Sándor görög-macedon hódító, miután Perzsiát alávetette, Indiába is benyomult. A perzsa, s utána a görög kulturhatások eredményezték, hogy az indusok áttértek a kő megmunkálására. I.e. a 4. században létrejött a Maurja-birodalom, mely Asóka a buddhizmus nagy pártfogója volt és ebből az időből már sok műemlék maradt fenn: kőoszlopok, szobrok, sziklafeliratok, stb. Az i.e.2.és 1.században, a Sungakorszakban, nagy buddhista emlékművek, sztupák /ereklyetar - tő építmények/ is létesültek, a legnevezetesebbek Bhárhutban és Száncsiban, kőkerítésekkel, amelyeket gazdag domborművek díszítenek.

Nagy Sándor hódításainak nyomában egész Nyugat-Ázsia átvette a görögös műveltséget /hellénizmus/és a baktriai görög fejedelmek Északnyugat-Indiát is elfoglalták.Átvették ugyan az indiai hatásokat, pl. buddhistákká lettek, de görögös művészetet honosítottak meg, elsősorban Gandhárában, a mai afgán-indiai határvidéken. A gandháriai művészetben a hellénisztikus stílus indiai szellemmel párosult. Tetőfokát az i. u. első századokban érte el, főleg a középázsiai eredetű, de már görögös műveltségű kusán hódítók uralma alatt. /Kusán korszak./ A gandháriai művészet ábrázolta először a Buddha személyét, akit odáig csak jelképekkel fejeztek ki.

A gandháriai plasztikák a buddhizmus legendáinak és a Buddha életének mozzanatait jelenítik meg. A görögös jelleg a legtöbb darabon feltűnő, s a késői műveken már az a hellénisztikus stílus is megjelenik, amely a Római császárság ázsiai területein általánossá vált. A gandháriai művészet hatásai a buddhizmus terjedésével együtt Közép-Ázsiába, sőt Kínába is eljutottak, ahol a buddhizmus már az i.u.1. század -

ban gyökeret vert. A gandhári művészet az i. u. 5-6. századig fennmaradt Északnyugat-Indiában, s utolsó korszakában egészen naturalisztikus irányba fejlődött.

Az idegen hatások Gandhárán kívül csak közvetve érvényesültek és pl. Mathurában vagy Közép-Indiában a most már mindenütt kőből alkotott műveken az eredeti indiai művészet jellege lépett előtérbe. Mathura évszázadokon át központja volt a kőfaragásnak; itt egyaránt készültek buddhista, dzsaina és bráhmanista-hindu szobrok vagy domborművek. Stílusukban egyre inkább érvényesül az indiai művészet fő jellemző vonása, a stílizálás, az elvontság, az egyszerűsítés törekvése.

Az indiai művészet, amely vagy nem kapott görögös hatásokat, vagy ezeket teljesen áthasonította magába, a Gupta korszakban /4. - 6. szd/ érte el fénykorát. A régebbi merevebb plasztikát mozgalmasság, eleven kifejezés, lágyabb formák váltották fel. Ebben a korban, noha a buddhizmus még teljes erejében volt, a bráhmanista hindu kultúra újra hatalmasan fellendült és klasszikus korát élte. Már teljes mértékben kialakult az ikonográfia, mely jelképek, határozott értelmezésű test- és kéztartások, ismertető jelek stb. rendszerében áll; s ismerete lehetővé teszi az ábrázolt istenségek vagy más lények meghatározását.

A Gupta korszak India klasszikus kora volt, a kultúra minden ága magas fejlettséget ért el. Tudós kínai utazók /Fa-Hszién az 5. században, Jüan-Csvang és I-Tszing a 7. században/ részletesen leírták e kor Indiáját. A buddhizmus Adzsantában /Dekkhan/ hozta létre remekműveit, nagy barlangtemplomokat, fejlett plasztikával és falfestményekkel, az i. e. 1. és az i. u. 7. század közt; a legnagyobbak a Gupta korból valók.

Az indiai középkort a 7. század közepétől szokták számitani. A buddhizmus nagyon átalakult és hanyatlóra fordult, majd a 8.-9. században egészen háttérbe szorult Indiában. E kor legjelentékenyebb alkotásai a hindu /bráhmanista/ művészet nagy fellendülését tanúsítják: ilyenek pl. az ellurái

és elefantái sziklatemplomok /8.-10.sz.d/, vagy a mámalla-purami alkotások /9.-11.sz.d/. Az indus kőfaragók ezeket az egyetlen kötömegeből kifaragott, hatalmas méretű alkotásokat a legkezdetlegesebb eszközökkel, egy kis vésővel és kalapáccsal hozták létre. Valóban kollektív módon dolgoztak; a nagyszerű szobrok és domborművek nem fűződnek egyes nevekhez, hanem a közös szellem névtelen alkotásai. Az alapítók fejedelmek és gazdag magánosok, kereskedők stb. voltak.

A középkorban Indiaszerte elterjedt a kőből épített, konstruált templomok létesítése is. Az épületek felületén szinte minden tenyérnyi helyet plasztikai művekkel borítottak. Ez megfelelt a hindu világfelfogásnak, mely szerint az egyetemes élet mindenütt jelenvaló. Ezt istenségek, félistenek, tündérek, démonok stb. alakzatainak nyüzsgő sokaságával fejezték ki. A dzsainák a 10.-12.sz.dban különösen pompás remekműveket alkottak, pl. a híres Dilvaramplomok márványfaragványait az Ábu-hegyen, csipkefinomségű, hihetetlenül gazdag díszítéssel. A templomok építésében két fő stílus alakult ki Indiában: a kerek, gömbölyded formákból összerótt északi sikhara- s a szögletes, gulaalaku körvonalakat mutató déli vimána-torony jellemzik ezeket.

A középkorban már magas fokot ért el a fémek megmunkálása. A hinduk közt a réz a legelterjedtebb anyag. A kisplasztikákon kívül használati és díszedények készültek, s az egykor kialakult formák mainapig is alig változtak meg. Kedvelt eljárás az ezüst rárakás és berakás /inkrusztáció, tausirozás/. Az ércöntés igen fejlett volt, aminek világszerte egyedülálló példája a híres "Vasoszlop" Delhiben; az 5.században készült és nem fogja a rozsa. A bronzból öntött szobrok mesteri technikáról tanuskodnak.

A buddhizmus legtovább északon, Bihárban és Bengálban tartotta magát, s művészete utolsó nagy korszakát az u.u. Pála és Széna korszakban élte. Ugyanez a kor hindu remekműveket is alkotott. A művészi stílus az egymásra következő korszakok jellegzetességeit tükrözte Indiában, s nem

változott azzal, hogy hindu, buddhista vagy dzsaina tárgya-
kat dolgozott fel. Tehát nem az egyik vagy a másik vallás
művészetéről van szó, hanem India művészetéről, amely India
népeinek gondolatvilágából fakadt és az indiai természetből
merítette formáinak mintaképét.

Északindia a 13.század elejétől muzulmán hódítók uralma
alá került, bár a hinduk - főleg a hun-eredetű rádzsput törz-
sek - elszántan harcoltak ellenük és helyenként megőrizték
önállóságukat. Ebben az időben a hindu és a dzsaina mű-
vészetnek is a rádzsputok voltak a pártfogói, különösen
Rádzsputána és Gudzsarát területén. A muzulmán üldözés a
buddhizmus utolsó maradványait is kiszorította Indiából.

A muzulmán hódítás, különösen a mogul császárok uralma
/16-18.század/, nagy változásokat idézett elő. Dél-Indiára
csak később és részben terjedt ki az iszlám hódítása, s itt
a középkorban kialakult hindu művészet zavartalanul élhetett
tovább. Északon azonban új stílusok alakultak ki. A muzulmán
hódítók mecseteket, siremlékeket, várakat, palotákat emel-
tettek; meghonosították az arab, u.n. "szaracén" stílust, de
építkezéseiken indus építőmesterek és kőfaragók dolgoztak, a-
kik a régi indiai hagyományos formák és jelképek /pl. a ló-
tusz, stb./ alkalmazásával a muzulmán stílust jellegzetesen
indiaivá formálták át. A hinduság az iszlám hatásával szem-
ben elzárkózott kasztrendszerének védőfalai mögé, s az erő-
szakos muzulmán térítés aránylag kevés eredményt ért el. A
muzulmánok nagy többsége az egykori hódítók és bevándorol-
tak - afghánok, turkisztáni törökök, perzsák, arabok - le-
származottjai és mainapig sem tudtak egységes néppé össze-
forni India régebbi lakóival, a hindukkal. De a muzulmán
uralom mégis rányomta bélyegét India művészetére, elsősor-
ban Északon. A mogul uralkodók alatt a műipar és a textili-
par is nagyon fellendült, bár sok idegen, főleg perzsa ha-
tás vegyült el az indiai diszítőelemekkel. Nyugati hatások
is megjelentek; így pl. a "pietra dura" eljárással készült
színes kőberakás márvány alapon, amelyet a mogul császárok-

roknak dolgozó olasz műparosok vezettek be. Többek közt a világhírű Tádzs Mahál síremlék /17.sz./ fehér márvány felületét is ilyen ékirmények díszítik.

A festészet, amely már a klasszikus- és középkorban remekműveket hozott létre, a mogul időkben újra fellendült. A könyvillusztrálásra szolgáló miniatúra-festészet állt előtérben és erős perzsa hatás érvényesült benne. Ez azonban szintén elvegyült indiai elemekkel és a hindu hagyományok jutottak túlsúlyra a mogul iskola ösztönzésére kifejlődő rádzsput-iskola művein.

A textiliparban különösen a szőnyegszövés, a finom szettek, brokátok és a csomózott munkával vagy kézínyomással készült leplek, terítők váltak közkedveltté. A minták - a hímzésekben is - feltűnő perzsa hatást mutatnak, de indiai motívumokkal keveredve mégis jellegzetes stílust eredményeznek. Az öltözködés is módosult, bár az ősi indus viselet, a varratlan-szabatlan leplek alkalmazása, különösen a női ruházatkodásban és a falusi népnél mai napig fennmaradt. Így változatlanul megőrizte ősrégi formáját a legelterjedtebb indiai női viselet, a szárij, mely egyetlen hosszú kelmésávból áll és művészies redőkbe szedve csavarják a test köré.

A hindu ábrázoló művészet megőrizte a régi hagyományos formákat, de az iparművészetekben a muzulmán kor hatása sok átalakulást idéztek elő. A mai napig használatos formák legtöbbje abban az időben alakult ki. Régi típusok is fennmaradtak pl. az ékszerek készítésében. Az ékszerek formájában igyekeztek megőrizni a nemesfémeket, főleg az ezüstöt, mint vagyont, amelyet a háborus időkben legkönnyebben el lehetett rejtetni. Az így felhalmozódó "holt tőke" mai napig nagy problémája az indiai közgazdaságnak.

A fafaragás egyike India legősibb iparainak. A fafaragók is igen egyszerű eszközökkel dolgoznak, de a régi nemes hagyományokat becsben tartják és igen finom munkát produkálnak. Kedvelt a csont- vagy féंबरakás is, a lakk

borítás pedig szintén perzsa hatásra vert gyökeret. Hires anyaga a faragásnak a szandal-fa, mert évtizedekig megtartja átható, kellemes illatát. Az elefántosontfaragás szintén nagyon régi ipar. Egyik fő központja Delhi, Észak-Indiában.

Viszont a kerámia Indiában nem fejlődhetett olyan magas fokra, mint pl. Kinában vagy akár Perzsiában, mert a hinduk vallási szabályai csak a mázatlan, egyszerű cserépedényeket tekintik rituális értelemben "tisztáknak". Ezért inkább csak a muzulmán hódítás óta készítenek egyes vidékeken mázas cserépeket. A kerámia főleg Szindben és Gudzsarátban terjedt el és a perzsa hatás erősen látszik rajta. Érdekesekek a délindiai cserépedények, amelyeket beleégetett máz helyett kézfestésű ékitményekkel díszítettek.

Az Indiában kialakult művészetek a peremterületekre is átszármaztak. Pl. az Indiából kiszorult buddhizmus Nepálban élt tovább és ott mainapig fennáll, a buddhista művészettel együtt. Nepál a multban is szoros kapcsolatot tartott fenn Tibettel és ezen keresztül Kinával; ezek a hatások észrevehetők a művészetében. A többnyire buddhista istenségeket vagy Buddhistákat ábrázoló rézszobrok a középkori Északindia stílusának módosulásai, s ez a stílus Nepálon át Tibetben is általánossá vált, sőt hatásai eljutottak Kinába, Mongolországba is. A buddhista ikonográfia a nepáli plasztikákon már teljes gazdagságában megfigyelhető: minden mozdulat, test-, láb-és kéztartás, a kezek és fejek száma, a díszek, a kezekben tartott jelvények mind szimbolikusak és határozott értelmet fejeznek ki azoknak, akik ezzel a formanyelvvel ismerősek.

Indiához tartozik, de sok tekintetben eltérő jellegű a Himálája magas völgyteknőjében elterülő Kasmir. Fejllett műipara régóta hires. A kasmiri sálak finom szőttesein kívül ismertek a fafaragás és a jellegzetes stílusú fa- vagy papírmasé dísz tárgyak, melyeket lakkfestéssel díszít-

tenek. A papírmásé készítése a muzulmán időkben Perzsiából származott be. A stílus is perzsa hatásra vall, de a századok folyamán jellemzően kasmirivá alakult át.

A brit uralom, mely a 18.sz. közepétől a 19.sz. elejéig fokozatosan egész Indiát meghódította, sok tekintetben kárára vált India művészetének. Így pl.hogy piacot teremtettek az olcsó indiai nyersanyagot feldolgozó angol textilgyárak termelvényeinek, a múlt század második felében tervszerűen tönkretették az ősrégi indus szövőipart. Az idegen uralom nem támogatta az indus művészeket és mesterembereket. Ez azonban a jelen század eleje óta megváltozott, s az ismét öntudatra ébredő indiai nép a művészetét és iparát újra fellendítette. Ezt nagy mértékben elősegítette a nemzetközi idegenforgalom, bár a nagy kereslet és az üzleti érdek sokszor lefokozta az iparművészetek színvonalát. Az idegen uralomnak viszont nagy eredménye volt az, hogy európai tudósok India régi kulturájának emlékeit tudományosan feltárták és megóvták. Ma már indus tudósok, régészek, műtörténészek folytatják ezt a fontos munkát. Az indiai művészet a legújabb korban természetesen nyugati hatásokat is kapott, s ezeket még nem egészen tudta áthasonítani magába. Mégis igen nagy lendülettel fejlődik tovább és mint a múlt minden korszakában, a jövőben is várhatóan fogja tenni a felvett hatások eredményeit, kialakítva a maga sajátos művészetét, mely India földjében és népében gyökerezik.

Baktay Ervin

HFM Könyvtár
2023

HFM Könyvtár
2023